

Rejowiec – utrata prawa miejskiego.

Administracja miejska w okresie Królestwa Polskiego sprawowana była (od 1818 r.) przez urzędy municypalne. W miastach wojewódzkich urząd ten złożony był z prezydenta i radnych, w pozostałych z burmistrza i ławników. Wewnętrzną organizację urzędów municypalnych regulowały instrukcje komisji wojewódzkich (od 1837 r. rządów gubernialnych). Ukazem cesarza Mikołaja I z dnia 29 września /11 października 1842 roku, urzędy municypalne zostały przemianowane na magistraty. Urzędy municypalne (magistraty) były całkowicie pozbawione cech samorządowych; jednocześnie tylko one mogły reprezentować interesy mieszkańców; wszelkie zgromadzenia mieszczan były zabronione.

W XIX w. liczebność ludności w Rejowcu stale wzrastała. Świadczą o tym następujące dane :

w roku 1810 – 438 ,

1819- 843,

1821 - 497 ,

1827 – 775 ,

1857 – 1135 ,

1859 - 1268 .

Bardzo interesujące opisy historyczno-topograficzno – statystyczne miasta sporządzono w latach 1817,1820 ,1860 i 1863 .

19/31 maja 1860, Burmistrz Rejowca Dębiński sporządza na żądanie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchowych opis miasta z poleceniem przedłożenia go w ciągu miesiąca od jego otrzymania, do biura naczelnika powiatu, który po sprawdzeniu danych miał obowiązek odesłać opis Komisji Rządowej do 1/13 VI 1860 r. Opis statystyczny miasta opracowano na podstawie kwestionariusza. Burmistrz sporządził opis na "zwykłym, białym papierze, formatu biurowego", *pagina fracta*, dla ułatwienia dokonywania poprawek i uzupełnień przez naczelnika powiatu chełmskiego, okręgu sądowego chełmskiego, w guberni lubelskiej. Pytania do opisu miasta dotyczyły jego położenia administracyjnego i geograficznego, zajmowanej przestrzeni, rozległości, posiadanych gruntów, płaconych należności, ogólnej liczby ludności w okresie kilkudziesięciu lat (do momentu sporządzenia opisu największą liczbę ludności zanotowano w 1859 r. – mieszkało tu wówczas 1268 osób). Zabudowy miasta i jej stanu, istniejących zakładów przemysłowych, usługowych, szkół oraz przywilejów miejskich. Pytano o ogólną liczbę ludności, jej podział według płci,

narodowości, wyznawanej religii i wykonywanej profesji. Wymagano również podania – w formie opisowej – innego rodzaju wiadomości historycznych i statystycznych istotnych dla miasta. Burmistrz Dębiński odtworzył dość dokładnie historię Rejowca: poczynając od nadania mu pierwszego przywileju lokacyjnego (1547 r.) a potwierdzone przez Stanisława Augusta w 1564 r. oraz prawa i przywileje, które otrzymał w późniejszych wiekach, W 1860 r. Rejowiec był stosunkowo niewielkim miasteczkiem.

Kolejna inwentaryzacja miasta Rejowca została przeprowadzona w latach 1863–1864. Zawarto w niej przede wszystkim informacje o stanie miasta i dochodach miejskich. .

Po upadku powstania styczniowego w 1864 roku nasiliły się działania rusyfikacyjne . Królestwo Polskie zaczęto nazywać półoficjalnie Krajem Przywiślańskim (ros. *Привислинский Край* - *Privislinskij Kraj*) albo Generał-Gubernatorstwem Warszawskim . W roku 1864 powołano do życia Komitet Urzędujący do spraw Królestwa Polskiego w Petersburgu ¹ pod przewodnictwem Mikołaja Milutina . W tym samym roku „ Ukazem z dnia 19 lutego (2 marca) 1864 roku – O urządzeniu gmin wiejskich ² „ uznano , że przemianować na **osady** należy takie miasta , których ludność nie przekracza 3000 dusz , a dochody z różnych źródeł – poza dochodem z propinacji ³ – nie przewyższyły 1500 rubli rocznie . tym samym uregulowano ustroj najniższej jednostki administracji : **gromady** i **gminy wiejskiej** ⁴ .

Najważniejszym bo decydującym o losie Rejowca był protokół z 1864 roku sporządzony wg stanu z 1863 roku .

¹ Ukaz cara Aleksandra II – O utworzeniu komitetu Urzędującego w Królestwie Polskim z 19 lutego/ 2 marca 1864 roku .

² Dziennik Praw Król. Pol. , T. 62, s. 36 – 93 .Ukaz cara Aleksandra II .

³ Wyłączne prawo właściciela dóbr ziemskich do produkcji i sprzedaży alkoholu w obrębie swoich dóbr ziemskich. Zlikwidowane w zaborze rosyjskim w 1898 roku.

⁴ W skład **gromady** wchodziłi włościanie posiadający na jej terenie nieruchomości . Organem uchwalającym było ogólne zgromadzenie , natomiast wykonawcą wybierany przez nie **sołtys** . Oprócz gromad chłopskich istniały gromady : w osadach będących w przeszłości miastami , gromady we wsiach nie włościańskich zamieszkiwanych przez szlachtę zagrodową – na odrębnych zasadach organizacji . nie wchodziły w skład gromad odrębne obszary dworskie . **Gmina** – zwana **gminą zbiorczą** (zbiorowa) obejmowała większą liczbę wsi , folwarków , dworów oraz miasteczek . W gminie organem uchwalającym było zebranie gminne zwoływane zazwyczaj raz na kwartał . Do jego kompetencji należało : wybór **wójta** , **ławników** i pisarza gminy , kontrola czynności i rachunków. Podejmowanie uchwał w sprawach gospodarczych , rozporządzanie majątkiem gminy , rozkład składek , ciężarów gminnych , działalności dobroczynnej i urządzanie szkółek gminnych. Organem wykonawczym w gminie był wójt mający do pomocy pisarza. Były to jedyne ciała samorządowe w Królestwie .

Pomocą w podejmowaniu decyzji miały posłużyć rozesłane do Magistratów Miast druki do wypełnienia w/g stanu z roku 1863 tzw. **Wiadomości statystyczne o mieście**. Miasto Rejowiec też otrzymało taki druk do wypełnienia .

Składał się on z pięciu kart (10 stron , które zawierały działy :

- I Wiadomości ogólne .
- II Obowiązki ogólne gminy miejskiej dla dominium w dziale I od 1 wskazanego (m)
- III Obowiązek posiadaczy szczegółowych possessyj miejskich dla dominium ogólnego w mieście .
- IV Obowiązki mieszkańców dla dominium , osobiste i monopole dominialne .
- V Obowiązki dla dominiów cząstkowych w mieście (n) .
- VI Obowiązki na rzecz obcych dziedziców (p) .
- VII Opłaty gminne .
- VIII Obowiązki dominium czyli dziedzica miasta , względem miasta .
- IX Spory miasta z dominium .
- X Obowiązki miasta dla duchowieństwa .
- XI Obowiązki z miasta dla Rządu .

Magistrat Miasta . Rzetelność powyższego sporządzonego przez siebie opisu z urzędu poświadczam w (*miasto*) dnia M -ca listopada 1864 roku .

Przed w czasie i tuż po utracie prawa miejskiego Rejowiec należał do rodu Woronieckich h. Korybut . Ród ten miał rozliczne znajomości.w śród uwczesnych elit władzy „, Kurier Warszawski „, z roku 1859 nr 233 s. 1266 Jedna z gazet odnotował następujące wydarzenie :

„ Z Chelma 2 września . Przybył tu kurator Okręgu Naukowego Warszawskiego i dyrektor Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i duchowych , radca tajny Paweł Aleksandrowicz Muchanow , który odwiedził miejscowego biskupa Tereskiewicza obrządku grecko- unickiego , a także zwiedził nowo wyrestaurowany gmach seminarium, katedrę grecko-unicką i miejscowy kościół parafialny .

Następnie w powrocie do Warszawy , odwiedził J.O. księcia Adama Woronieckiego , marszałka szlachty guberni lubelskiej , w jego pięknej miejscowości , Rejowiec . „,

Woronieccy osiadli na dobrach Rejowiec przy tak rozlicznych znajomościach nic nie zrobili, aby uchronić swoją posiadłość i miasto przed degradacją administracyjną. Jedynie stryj Mieczysław zadbał o to aby kolej żelazna przebiegała w pobliżu jego siedziby rodowej w Kaniem.

W roku 1864 umiera książę Florian Adam Woroniecki. Rejowiec przejmuje Henryk Woroniecki syn Florjana Adama.

W dniu 19 (31) grudnia 1866 roku na mocy ustawy- „ O zarządzie gubernialnym i powiatowym, ⁵ wprowadzony został nowy podział administracyjny Królestwa Polskiego. Zlikwidowano odrębność administracyjną kraju. W miejsce istniejących 5 guberni utworzono 10.

Natomiast gubernia lubelska została podzielona początkowo na 10 ujezdów (powiatów) - biłgorajski, chełmski ⁶, hrubieszowski, janowski, krasnostawski, lubartowski, lubelski, nowoaleksandryjski (puławski), tomaszowski i zamojski. Naczelnym organem sprawującym władzę był **Komitet Urzędujący do spraw Królestwa Polskiego** ⁷. Budżet został włączony do ogólnego budżetu Carskiej Rosji. Zaczęto ograniczać swobody religijne. Szczególne represje – skierowano przeciw Kościołowi Unickiemu. Na miejsce Komisji Oświecenia Publicznego utworzono słynny z akcji rusyfikacyjnej **Warszawski Okręg Naukowy**. Na czele szkolnictwa w Królestwie stanął dyrektor **Mikołaj Apuchitin**.

Przeprowadzony w 1865 roku spis mieszkańców Rejowca wykazał, że miasteczko zamieszkiwało 1315 mieszkańców.

Rozpoczęto przygotowania do nowej reformy administracyjnej. W 1866 roku władze rosyjskie tworzą w miasteczku Rejowiec – **gminę wiejską Rejowiec**. W ramach prowadzonej reorganizacji administracyjnej. W dniu 19 (31 grudnia) 1866 roku powiat chełmski powrócił do dawnej odrębności administracyjnej i granic z 1810 roku. Początkowo powiat chełmski posiadał 6 miast: Chełm, Pawłów, Puchaczów, Rejowiec, Sawin, Wojsławice oraz 14 gmin wiejskich: Brzeziny, Bukowa, Chełm, Cyców, Dorohusk, Liszno, Olchowiec, Rakołupy, Rejowiec, Siedliszcze, Stołpie, Świerże, Wojsławice, Żmudź.

⁵ Dziennik Praw Król. Pol., T. 66, s. 119

⁶ Obsada personalna etatów naczelnika powiatu chełmskiego guberni lubelskiej w latach 1867- 1915: Andrijan Jemcow -1867-1896, Mikołaj Paskiewicz-1896-1898, Mojsiej Uszerienko – 1898- 1899, Mark Chruszewicz – 1899-1906, Fieodor Kiselewicz 1906-1908, Mikołaj Anisimow – 1908-1914, Dmitrij Szalimow – 1914-do połowy 1915 r.

⁷ Komitet Urzędujący do spraw Królestwa Polskiego urzędował w latach 1864 – 1871.

Zawarte materiały w „Wiadomościach ...”, dawały władzom wyobrażenie o ogólnej kondycji miasteczka. Posłużyły one jako podstawa do oficjalnie⁸ podawanego pretekstu przy zmianie statusu miejscowości i utworzenia **osady miejskiej Rejowiec**. Był to zarazem po 320 latach początek końca miasta Rejowiec. W urzędowych informacjach określano, że Rejowiec był jednym z wielu miasteczek, które nie spełniły wymogów stawianych miastom po reformie administracyjnej w Królestwie Polskim po roku 1867 i dlatego Komitet Urzędujący Królestwa Polskiego wydał decyzję o **pozbawieniu Rejowca prawa miejskiego** i przemianowanie go na tak zwaną **osadę**.

Warto zacytować ze Słownika geograficznego następujący opis Miasteczka Rejowiec –

„- Os. Miejska, przed 1867 r. miasteczko, pow. chełmski, gm. Rejowiec, par. rz.-kat. Pawłów. Leży wśród wyżyny lubelskiej sięgającej a okolicy do 800 st. n.p.m., w dolinie rzeki b. n., uchodzącej z praw. Brzegu do Wieprza. Droga bita z Chełma do Krasnostawu przechodzi przez R. Droga żelazna nadwiślańska ma stacyą t. n. o 4 w. od osady. R. odl. 16 w. od Chełma, 55 w. od Lublina, 227 w. od Warszawy (koleja żel.), posiada cerkiew prawosławną, synagogę, sąd gm. okr. III, urząd gm., szkołę początkową. st. poczt., aptekę, fabrykę wyrobów z miedzi, dwie garbarnie, olejarnię, pałac dziedziców z ogrodem 424 dm., 1408 mk. (1060 żyd.). Odbywa się tu 6 jarmarków. W 1827 r. było 100 dm., 603 mk.; 1858 r. było 99 dm. (19 murów.), 1159 mk. (802 żyd.); kasa miejska miała dochodu 266 rs. 53 kop. Obszar miejski zajmuje 321 mr -.,⁹

W dniu 1 czerwca 1869 r. ukaz carski polecił Komitetowi do Spraw Królestwa Polskiego :

„Te miasta, które z powodu nieznacznej liczby mieszkańców, małego rozwoju handlu, słabego rozwoju przemysłu i niedostatecznego dochodu, nie mające w rzeczywistości znaczenia miasta, przemianować na osady”. „Nadać im status osad włączając do gmin wiejskich „.[przy zastosowaniu ukazu 19 lutego (2 marca) 1864 r.]

⁸ Faktycznie chodziło o degradację Rejowca za zaangażowanie i udział jej mieszkańców w powstaniu styczniowym. Represje po powstaniu styczniowym ale i radykalna reforma administracyjna sprawiła, że 75% ogółu miast w Królestwie Polskim straciło prawo miejskie.

⁹ Województwo lubelskie w 15 tomach "Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich" Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego 1880-1904.

W związku z ukazem z dnia 1 (13) lipca 1869 roku - „ O przemianowaniu na osady niektórych miast w guberniach Królestwa Polskiego,¹⁰ miał on bezpośredni wpływ na zmianę nazewnictwa Rejowca .

Od tego momentu do Rejowca przyłgnęła rosyjska nazwa -

„ - **Posad Rejowiec** - „

Twarde znaki na końcu wyrazów wskazywały ,że posługiwano się jeszcze cyrylicą przed jej reformą , którą planował car Rosji Mikołaj I Romanow . Wprowadzanie cyrylicy dostosowanej do zapisów języka polskiego miało posłużyć do większej rusyfikacji Królestwa Polskiego .

Ślad po tym wydarzeniu przetrwał do czasów współczesnych . Pomimo różnorodnych zabiegów nadal nieoficjalnie funkcjonuje nazwa **Osada Rejowiec** , co jest ewidentnym błędem przypominającym czasy zniewolenia .

W polskiej publicystyce i literaturze miejscowości które utraciły prawo miejskie były zwane **miasteczkami** a nie wzorem nazewnictwa zaboru rosyjskiego-osadami .

Wiadomości uzupełniające.

Dobra Rejowiec składały się w 1881 roku z **folwarków** :

Lp	Nazwa folwarku	Budynki mieszkalne		uwagi
		Murowane	Drewniane	
1	Rejowiec	18	33	
2	Adamów	1	11	
3	Kadzin	2	4	powstał w 1847 r.
4	Kostunin	4	6	

Wsie – miejscowości : os. Rejowiec , wieś Wólka Rejowiecka os. , wieś Kobyle os. , wieś Rybie os. , wieś Majdan Rybie os. , wieś Gadzinek os. , wieś Wereśce os. ,

Zasięg terytorialny gminy Rejowiec obejmował :

¹⁰ Dziennik Praw Król . Pol., T. 69 , s. 245 .

Aleksandrya , Aleksandrówko , Adamów folwark , Budki , Gruszów , Gruszów – Majdan , Felczyn , Kadzinek folwark , Klementynów , Kobyle , Kostunin folwark , Krzywowola , Niedziałowice , Rybie , Rybie – Majdan , Stary Majdan , Siedliszczki , Tomasówka , Wańkowszczyzna , Wólka Rejowiecka , Wereńce , Zyngierówka .

Całość gminy Rejowiec wchodziła w zasięg jurysdykcji sądu gminnego okręgu III w osadzie Rejowiec . W samej miejscowości Rejowiec była : cerkiew prawosławna , synagoga , sąd gminny okr. III , urząd gminy , szkoła początkowa , stacja poczt , apteka , fabryka wyrobów z miedzi , dwie gorzelnie , olejarnie , młyn wodny , cegielnia , pokłady wapnia , torf .

Ogólna liczba mieszkańców miasteczka : 1408 , w tym 1060 Żydów . Jarmarków – 6.

